

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴՐԻ ՄԻ ՔԱՆԻ ՏԵՍԱՆԿՅՈՒՆՆԵՐ

*Համլետ Չաքարյան**

Բանալի բառեր՝ տնտեսության դոլարիզացիա, պետական ռեկետ, տրանսֆերտ, արժույթի փոխարժեք, կապիտալի անլեզալ արտահանում, զբաղվածություն, ստվերային շրջանառություն:

Մեր երկիրը ներկա կացությունից դուրս բերելու և կայուն ու առաջընթաց զարգացում ապահովելու համար ներկայում անհրաժեշտ է երկու ուղղություններով միաժամանակյա և արդյունավետ գործունեություն: Մի կողմից՝ միջոցառումներ պիտի իրականացվեն խոչընդոտներ հարուցելու երկրից անլեզալ արտահանման իրականացման դեմ, այսինքն՝ արտաքին տնտեսական գործունեության նկատմամբ վերահսկողության ու կարգավորման ուղղությամբ, և մյուս կողմից՝ պայմաններ ստեղծվեն բարենպաստ ներդրումային միջավայրի՝ հայրենական ու արտասահմանյան կապիտալի ներհոսքի և շրջանառության համար, որն էլ ենթադրում է ինստիտուցիոնալ վերափոխումների անցկացում:

Անկախ փորձագետների հաշվարկներով՝ միայն դրսից ԱՊՀ երկրների և այդ թվում Հայաստան եկող արժույթային միջոցների մի զգալի մասն անլեզալ պաշարներ են: Այստեղից էլ տրանսսահմանային հուսալի պատնեջի ստեղծման առաջնահերթությունը, իրավապահ կառույցների որոշիչ դերը:

Տնտեսական անվտանգության կարևորագույն պրոբլեմն, անշուշտ, մեր երկրի տնտեսական շրջանառության դոլարացումն է, որի համար պահանջվում են հստակ վերլուծություններ՝ մեր արժույթի նկատմամբ դոլարի գերակայությունների պատճառը խորապես հասկանալու համար: Այդ պատճառներն են.

ա) Բառի լայն իմաստով ստվերային շրջանառության սպասարկում առկա դոլարների շրջանառությունը չի ֆիքսում՝ ի տարբերություն

*Պրոֆեսոր, Հումանիտար գիտությունների ռուսաստանյան ակադեմիայի ակադեմիկոս:

անկանխիկ դրամների և ինչ-որ չափով նույնիսկ կանխիկ դրամների, քանի որ դրանք վերջին հաշվով հարկ է լինում ստանալ բանկերի միջոցով.

- տնտեսական գործունեության մի մասի հարկումից թաքցնում,
- տնտեսության լեզալ մասի ֆինանսական ցուցանիշների նվազեցում, երբ ծախսերը ֆիքսվում են հաշվետվություններում, իսկ եկամուտների մի մասը ստացվում է չվերահսկվող դուլարային ձևով տարբեր տեսակների, այդ թվում աշխատավարձի մաս-մաս վճարման ձևով,
- ձեռնարկությունների կառավարիչների կողմից շահույթի մի մասի յուրացում՝ ի հաշիվ բաժնետերերից ձեռնարկության ստացած եկամուտների թաքցման,
- կապիտալների անլեզալ արտահանում (որի համար մեր արժույթը պիտանի չէ, քանի որ այն փոխարկելի արժույթ չէ):

բ) Եկամտաբերության և ռիսկի միջև լավագույն հարաբերակցության ձգտում ֆինանսական ներդրումների համար (ոչ միայն խոշոր ֆինանսական ընկերությունների, այլ նաև քաղաքացիների անձնական մանր խնայողությունների համար).

- դուլարի դրամային փոխարժեքի աճ, որը դուլարով ներդրումների շահավետության վառ դրսևորում է: Մեր երկրի բանկերում դուլարային ավանդները տոկոսային եկամուտ են բերում, իսկ դրամական ներդրումները ֆոնդային բորսաների միջոցով ավելի քիչ, նույնիսկ բացասական շահավետություն ունեն և խելամիտ այլընտրանք չեն դուլարներին,
- դուլարն այժմ էլ դիտվում է որպես առավել կայուն արժույթ, քան, ասենք, դրամը և ռուբլին, իսկ դուլարային ակտիվներն ավելի քիչ ռիսկային են, որը հենց նրա առավելություններից է, քանի որ նրա քանակական համապատասխան ցուցանիշները կանոնավոր չեն հրապարակվում, իսկ դրա օբյեկտիվ տեղեկատվության բացակայությունը հոգուտ դուլարի է, որն էլ սուբյեկտիվորեն բարձրացնում է նրա հուսալիության գնահատականը: Հայկական տնտեսության դուլարի-զացիայի հիմքում ընկած դուլարի նշված օբյեկտիվ առավելություններն ավելացնում են մեր երկրի ֆինանսական համակարգի կազմակերպման արատները:

Այսպիսով, դուլարը ֆինանսական շուկայի առանձին հատվածներում լիարժեք հաշվարկային միջոց է (այն կարելի է դնել բանկում և տոկոսներ

ստանալ, հաշվից հաշվին փոխանցել, վերցնել կամ տրամադրել դոլարային վարկ և այլն):

Արտաքին տնտեսական հաշվարկների ոլորտում դոլարը գործնականորեն մենաշնորհային դիրքեր ունի, քանի որ ինչպես Հայաստանի, այնպես էլ ԱՊՀ մյուս երկրների արտահանումները հիմնականում վճարվում են դոլարներով: Սա հենց կապիտալի արտահոսքի հիմնական կազմակերպչական նախադրյալներից է, մեր և մյուս երկրների արժույթների թուլացման նախադրյալը, քանի որ դրական վճարային հաշվեկշիռը դրանց նկատմամբ պահանջարկ չի ծնում: Ոչ պաշտոնական աղբյուրները վկայում են, որ այս տարի կտրուկ ավելացել է նաև Հայաստանից կապիտալի արտահոսքը: Միայն 2017թ. հունվար-մայիս ամիսներին, Հայաստանից \$356 մլն 683 հազար կապիտալի արտահոսք է եղել, ինչը նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ ավելի է \$42.6 մլն-ով: Դոլարի զգալի մասը՝ \$144 մլն-ը, գնացել է ՌԴ, իսկ \$64.4 մլն-ն՝ ԱՄՆ: Սա օրինական ճանապարհով երկրից դուրս բերված գումարներն են, էլ չենք խոսում նաև ապօրինի եղանակով Հայաստանից դուրս բերված գումարների մասին, որոնք շրջանառվում են օֆշորային գոտիներում:

Անշուշտ, ապադոլարացմանն ուղղված նշված ձեռնարկները պիտի վերացնեն մեր և մյուս երկրների տնտեսության մեջ դոլարի լայն օգտագործումը և դրան նպաստող ֆինանսական համակարգի թերությունները: Ահա թե ինչու կփոխվեն նաև մեր օրենսդրության շատ դրույթներ՝ նկատի ունենալով տնտեսության սովերային մասի ոչ փոքր մասշտաբները: Դրանք կվերաբերեն թե՛ հարկային բարեփոխումներին, թե՛ վերահսկողական մեխանիզմների ուժեղացմանը, հատկապես՝ հարկերից խուսափողների նկատմամբ սանկցիաների (պատժաչափերի) ուժեղացմանը և տնտեսական գործունեության որոշակի տեսակների վարման փաստերին:

Տնտեսական անվտանգությունն ազգային անվտանգության կոնկրետ տեսակ է, և նրա հիմնական հայեցակարգային դրույթները պիտի որոշիչ դառնան նաև տնտեսական անվտանգության ապահովման համար: Ցավոք, այս իմաստով ամեն ինչ դեռևս բանավեճերի և փնտրտուքների փուլում է:

Հասունացել է անվտանգության և, մասնավորապես, տնտեսական անվտանգության մասին նոր օրենքի ընդունման անհրաժեշտությունը, որը թույլ կտա միասնական իրավական մոտեցում որդեգրել ինչպես ազգային անվտանգության, այնպես էլ նրա առանձին տեսակների նկատմամբ:

Իրավական ոլորտում տազնապահարույց է նաև մանր ու միջին բիզնեսի ձեռնարկություններում տիրող իրավիճակը: Չնայած ընդունված

օրենքին, դա գրեթե ոչինչ չտվեց ձեռնարկատերերի այս խավին, քանի որ վերջիններս փաստացի պաշտպանված չեն ոչ «պետական ռեկետ»-ից (կաշառք, շորթում, կոռուպցիա) և ոչ էլ կազմակերպված հանցագործությունների ու քրեական կառույցների բռնություններից:

Ներկա պայմաններում կարևոր են նաև քաղաքացիների եկամուտների արդյունավետ վերահսկողությունը, եկամուտների վերաբերյալ հայտարարագրումը, որը համապատասխան մարմիններ պիտի ներկայացնեն չափահաս բոլոր քաղաքացիները: Դա կնպաստի հասարակության սոցիալական կայունացմանը:

Որքան մեզ հայտնի է, լիարժեք չի գործում նաև «փողերի լվացման դեպքում քրեական պատասխանատվություն սահմանելու մասին օրենքը»: Մինչդեռ արևմտաեվրոպական շատ երկրներում նման օրենքներ գործում են դեռ 1990-ական թվականներից: Այդ երկրների միջև կնքված պայմանագրերի համաձայն, օրինակ, մյուս երկրի ներկայացմամբ բռնագրավվում են հանցավոր ճանապարհով ձեռք բերված միջոցները, ձեռքակալություն կիրառում դրանց վրա, իսկ հարկ եղած դեպքում փոխում ավանդների գաղտնիքը: Անհրաժեշտության դեպքում էլ պայմանագրի կողմ երկրներին տրամադրվում է անհրաժեշտ տեղեկատվություն: Այլ կերպ ասած՝ հրամայական է դարձել հիմնարար այնպիսի օրենքների ընդունումը, ինչպիսիք են «Պետական գաղտնիքի մասին», «Առևտրական գաղտնիքի մասին» օրենքները և այլն:

Ուրեմն, տնտեսության բոլոր սեկտորների և սեփականության բոլոր ձևերի ձեռնարկությունների համար արդիական է դարձել, մի կողմից, պետական գաղտնիքների պաշտպանությունը դրանք տնօրինել ցանկացողներից, իսկ մյուս կողմից՝ պետական և առևտրական գաղտնիքների միջև ճիշտ հարաբերակցությունը, դրանք թանկարժեք ու շահավետ ապրանքի վերածելու ցանկությունը: Ի դեպ, սխալված չենք լինի, եթե ասենք, որ առանձին օտարերկրյա ֆիրմաներ, ինչպես նաև համատեղ ձեռնարկություններ հենց ստեղծվում են օտարերկրյա հետախուզությունների կողմից՝ արդյունաբերական լրտեսության խնդիրների լուծման նպատակով:

Տնտեսական աճի հեռանկարներն ընդհանուր առմամբ թուլացել են ամբողջ աշխարհում: Զարգացող և անցումային տնտեսությամբ երկրների տնտեսությունները բախվել են այնպիսի խոչընդոտների, ինչպիսիք են զարգացած երկրների տնտեսական ցածր աճը, հիմնական ապրանքատեսակների գների ցածր մակարդակը, ինչպես նաև համաշխարհային առևտրի դանդաղ վերականգնումն ու թույլ կապիտալ հոսքերը: Տնտեսական

պայմանները շարունակում են խնդրահարույց մնալ հումքային ապրանքներ արտահանող երկրներում, որտեղ միջոցներ են ձեռնարկվում տնտեսության իրավիճակը ցածր գների միջավայրին համապատասխանեցնելու ուղղությամբ: Թեև հումքային ապրանքներ և նավթ ներկրող երկրներն առավել բարենպաստ դիրքում են, այնուամենայնիվ, գների նվազման բացասական ազդեցությունն ապրանքներ և նավթ արտահանող երկրների տնտեսական զարգացումների վրա ավելի մեծ և շոշափելի է, քան դրա դրական ազդեցությունը ներմուծող երկրներում:

Չնայած համաշխարհային տնտեսական աճի որոշակի արագացմանը, առաջիկա տարիներին, այնուամենայնիվ, նվազման ուղղությամբ ռիսկերը կպահպանվեն:

2016թ. «Բրենթ» տեսակի նավթի միջին կիսամյակային գինը կազմել է 40.3 ԱՄՆ դոլար/բարել (նախորդ տարի գրանցված նվազման միտումը պահպանվել է): Նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ այն նվազել է 30.6%-ով: Թեև տարեսկզբից արձանագրվել է նավթի գների որոշակի աճ, այնուամենայնիվ, դրանք դեռևս գտնվում են ցածր մակարդակի վրա, ինչին նպաստող գլխավոր գործոնը նավթի համաշխարհային առաջարկի ծավալների և պաշարների զգալի ավելացումն է:

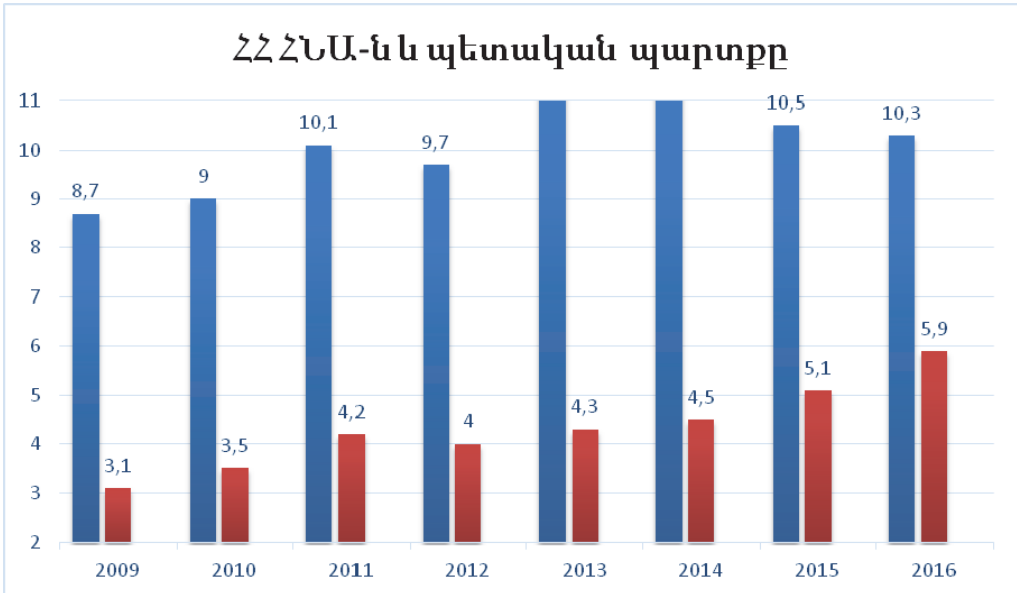
2016թ. առաջին կիսամյակում շարունակվել է պղնձի և մոլիբդենի գների նվազման միտումը: Պղնձի միջին կիսամյակային գինը, նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ, նվազել է 20.7%-ով՝ մեկ տոննայի դիմաց կազմելով \$4698.8: Մոլիբդենի միջին կիսամյակային գինը նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ նվազել է 24.4%-ով՝ մեկ տոննայի դիմաց կազմելով \$15.3 հազար:

Կիսամյակի ընթացքում հացահատիկի միջազգային գինը նվազման միտում է ունեցել: 2016թ. հացահատիկի միջին կիսամյակային գինը կազմել է 5.3 ԱՄՆ դոլար/բուշել՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ նվազելով 10.7%-ով: Կարճաժամկետ հեռանկարում ցորենի միջազգային շուկայում ակնկալվում է գնի նվազում՝ պայմանավորված ավելցուկային առաջարկով, սակայն միջնաժամկետ հատվածում ակնկալվում է գնի կայունացման միտում:

2016թ. ոսկու կիսամյակային միջին գինը կազմել է \$1220.5՝ մեկ տրոյական ունցիայի դիմաց (նախորդ տարվա համեմատ արձանագրվել է փոքրինչ աճ՝ 1.2%): Կարճաժամկետ հեռանկարում համաշխարհային տնտեսության վերականգնման կանխատեսվող տեմպերի պայմաններում ոսկու գների կտրուկ տատանումներ չեն ակնկալվում:

Ինչ վերաբերում է մեր իրականությանը, ապա խնդրահարույցը, ըստ իս, մեր պետական պարտքի հարցն է, քանի որ այն արդեն գերազանցում է \$6 մլրդ-ն, իսկ համախառն ներքին արդյունքը գնահատվում է \$10 մլրդ-ից քիչ ավելի: Առաջիկա տարիներին էլ մենք ավելի մեծ գումարներ ենք հատկացնելու պարտքի սպասարկման վրա:

Գծապատկեր 1

Գծապատկերում մուգ սյուներով ներկայացված է մեր ՀՆԱ-ն 2009-2016թթ.: Ինչպես տեսնում ենք, անցած 8 տարիներին մեր ՀՆԱ-ն դուրսով հաշվարկված՝ \$8.7 մլրդ-ից աճել, դարձել է \$10.3 մլրդ: Աճը կազմել է 18%-ից քիչ ավելի: Նույն գծապատկերում բաց գույնով ներկայացված է մեր պետական պարտքը, որը կայուն աճել է և 2009թ. գրանցված \$3.1 մլրդ-ից 2016թ. հասել է \$5.9 մլրդ-ի:

Այլ կերպ ասած՝ մեր պետական պարտքի աճի տեմպն ավելի քան 5 անգամ գերազանցում է ՀՆԱ աճի տեմպը: Նկատելի է նաև, որ 2013թ. սկսած՝ մեր ՀՆԱ-ն նվազում է, այսինքն՝ մենք տնտեսական անկում ենք ունենում, իսկ պետական պարտքի աճի տեմպն ավելի է արագանում:

Այլ կերպ ասած՝ պարտքի մեծացումը չի բերում տնտեսական զարգացման: Մենք պարզապես նորանոր պարտքեր ենք ներգրավում:

Ուշագրավ են նաև Հայաստան ուղարկվող մասնավոր տրանսֆերտների ծավալների վերաբերյալ տվյալները:

Հայտնի է, որ դրանց մեծ մասը՝ ավելի քան 80%-ը, Հայաստան է գալիս ՌԴ-ից: Իսկ այդ հոսքերը հիմնականում կախված են ՌԴ-ում տիրող ֆինանսատնտեսական վիճակից: Երբ տնտեսությունը Ռուսաստանում աշխույժ է, փող շատ կա, տրանսֆերտներն էլ աճում են: 2014թ. սկսած՝ ՌԴ տնտեսության վիճակը ծանր է, որն ուղղակիորեն արտացոլվում էր այդ երկրից Հայաստան ուղարկվող տրանսֆերտների ծավալների վրա, որոնք անկում էին ապրում: Սակայն անցած տարվա դեկտեմբերին, նախորդ տարվա նույն ամսվա համեմատ, արձանագրվեց աննախադեպ աճ:

Ըստ ՀՀ կենտրոնական բանկի հրապարակած տեղեկանքի, այս տարվա մայիսին մասնավոր տրանսֆերտների տեսքով Հայաստան է մուտք գործել \$68 մլն (գուտ ներհոսքը): Անցած տարվա մայիսին մասնավոր տրանսֆերտների գուտ ներհոսքը ընդամենը 42 մլն էր: Այսինքն՝ կրկին կտրուկ աճ է տեղի ունեցել:

Ինչևէ, կառավարությունը խոստանում է 5% տնտեսական աճ ապահովել, առաջիկա 5 տարիներին 25%-ով բարձրացնել նվազագույն աշխատավարձը, գործազրկությունը նվազեցնել մինչև 12%, լուրջ ուշադրություն դարձնել հակակոռուպցիոն բարեփոխումներին: Մի բան ակնհայտ է, որ բավական աշխատանք է տարված, և այն կոնկրետ ոլորտներում կոնկրետ անելիքներ է մատնանշում:

Բայց եթե Հայաստանում չեն փոխվել արդեն 20 տարի շարունակ գոյություն ունեցող խաղի կանոնները, ապա կառավարությանը հեշտ չի լինելու ապահովել իր ծրագրի իրականացումը, քանի որ չեն վերացել տնտեսության զարգացմանը խոչընդոտող քաղաքական պատճառներն ու մենաշնորհները:

Ինչ վերաբերում է զբաղվածության խնդիրներին, ապա որոշ տվյալներ ներկայացրել է ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայությունը:

Մասնավորապես, նախորդ ողջ տարվա և 2017թ. առաջին եռամսյակում, մինչև նախորդ տարվա 3-րդ եռամսյակ զբաղվածության մակարդակը որոշակիորեն աճել է: Սակայն արդեն չորրորդ եռամսյակում և 2017թ. առաջին եռամսյակում զբաղվածության մակարդակն անկում է գրանցել: Եթե նախորդ տարվա առաջին եռամսյակում զբաղվածության մակարդակը կազմել է 48.4%, ապա 2017թ. նույն ժամանակահատվածում՝ 47.7%՝ նվազելով է 0.7%-ով:

Գործազրկության մակարդակը ցույց է տալիս հակառակ դինամիկան: Գործազրկության մակարդակը 2017թ. առաջին եռամսյակում աճել է: Առաջին եռամսյակում գործազրկության մակարդակը, ըստ ԱՎԾ-ի, եղել է 19%, իսկ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածում՝ 18.3%:

Բայց ակնհայտ է, որ գործազրկության աճը և զբաղվածության նվազումը չի տեղավորվում ներկայացված մակրոտնտեսական ցացանիշների շրջանակներում: Ընդ որում, զբաղվածության մակարդակի նվազումը արձանագրվում է այն ժամանակահատվածում, երբ ՀՀ պետեկամուտների կոմիտեի խստացված վարչարարության արդյունքում ստվերային աշխատողների թվի զգալի կրճատում էր արձանագրվել:

Հրապարակված տվյալների համաձայն, օրինակ, 2017թ. ապրիլին միջին ամսական անվանական աշխատավարձը անցած տարվա ապրիլի համեմատ աճել է ընդամենը 1%-ով, ինչը չնչին աճ է և ավելի քիչ է, քան Հայաստանում արձանագրված գնաճը: Իսկ այդ տարվա մարտի համեմատ միջին անվանական աշխատավարձը նվազել է 1.4%-ով: Մայիսին միջին աշխատավարձը նախորդ տարվա մայիսի համեմատ աճել է 2.7%-ով, սակայն առաջին հինգ ամիսներին գրանցված աճը ընդամենը 1.9% է:

Ուրեմն, մի կողմից՝ Հայաստանում աշխատատեղերը կրճատվում են, գործազրկությունն աճում է, աշխատավարձերի չնչին աճ է արձանագրվում, և մյուս կողմից՝ արդյունաբերության 14% աճ, առևտրի շրջանառության 12.8% աճ, արտահանման մոտ 21% աճ:

Ինչ վերաբերում է Հայաստանում առկա դրամավարկային խնդիրներին, ապա, ինչպես նշեցինք, էական յուրահատկություն է արտասահմանյան արժույթի լայն կիրառությունը, ինչպես արտատնտեսական պայմանագրերի վճարման համար, այնպես էլ բնակչության խնայողությունների պահպանության և ինֆլյացիայից եկամուտների կորուստների կրճատման նպատակով: Դուրսով դրամի փոխարինման մասշտաբները ընդհանուր դրամական հոսքում այնքան մեծ են, որ կարելի է փաստել Հայաստանում արդեն ձևավորված դրամաշրջանառությանը զուգահեռ համակարգի մասին: Ազգային դրամական միավորի հետ մեկտեղ ակտիվորեն շրջանառվում է արտասահմանյան երկրի դրամական միավորը, որը նպաստում է Հայաստանի էմիսիոն եկամտի կրճատմանը:

Համաշխարհային արժույթային համակարգում իր ուրույն տեղն ունի նաև եվրոն: Դեռևս 2002թ. հունվարի 1-ից Եվրամիության 12 երկրներում դրամաշրջանառության մեջ դրվեց այդ արժույթը, որը միասնական դարձավ այդ երկրների համար: Դա առաջին փորձն է Հռոմեական կայսրությունից հետո, երբ միասնական արժույթ է մտցվում տարբեր երկրների միասնական տարածքներում: Եվրոն որպես շրջանառության ու վճարման միջոց կիրառվում է եվրոպական այնպիսի երկրներում, ինչպիսիք են Ֆրանսիան, Ավստրիան, Գերմանիան, Բելգիան, Հոլանդիան, Հունաստանը, Իսպանիան, Իտալիան, Լյուքսեմբուրգը, Պորտուգալիան և Ֆինլանդիան: Չնայած

այդ գոտու մեջ չեն մտել երեք երկրներ (Անգլիան, Դանիան և Շվեդիան), Կենտրոնական և Արևելյան Եվրոպայի որոշ երկրներում եվրոն շրջանառություն կկատարի նրանց ազգային արժույթի հետ մեկտեղ, իսկ դրա փոխարեն եվրոյի գոտի են անցել Եվրոպայի գաճաճ պետությունները՝ Անդորան, Սան Մարինոն և Վատիկանը: Շրջանառության մեջ այդ ժամանակ բաց էր թողնվել 14.5 մլրդ բանկնոտ (թղթադրամ), 7 արժենիշերով և 50 մլրդ մետաղադրամների ութ տեսակ: Այդ գործողությունը՝ էմիսիան, թանկարժեք էր և կապված մեծ ծախսերի հետ: Դա հարկատուների վրա նստեց լրացուցիչ \$44.5 մլրդ:

Եվրոյի էմիսիայից՝ գործարքներից կախված, հարստացան այն ընկերությունները, որոնք զբաղվում էին թղթադրամների տպագրությամբ, բանկնոտների արտադրությամբ ու տեղադրմամբ: Բայց խոշոր կորուստներ ունեցան բանկերն ու փոխանակման կետերը: Միասնական այդ արժույթի կիրառումը նշված երկրներում առավելություններ տվեց իրենց քաղաքացիներին, հեշտացան եվրոյի գոտու սահմաններում տեղաշարժերը, որոշ ժամանակ էժանացան ապրանքներն ու ծառայությունները:

Դրամավարկային քաղաքականությունն այսօր էլ վստահորեն վերահսկվում է թե՛ Կենտրոնական բանկի և թե՛ ՀՀ կառավարության կողմից: Պահանջարկի կարգավորման նպատակով կիրառվում են դրամավարկային քաղաքականության ուղղակի և անուղղակի գործիքներ: Ընդ որում, առավել զարգացած երկրներում կիրառվում են առավել շուկայական համարվող անուղղակի մեթոդներ:

Ներկայում երկրների մեծ մասում ազգային արժույթների փոխանակումը կատարվում է «լողացող արժույթային փոխարժեքների» կիրառմամբ՝ արժույթի շուկաներում առաջարկի և պահանջարկի հիման վրա տարերայնորեն ձևավորվող գներով: Եթե, օրինակ, արժույթի շուկայում սակարկությունների (առքուվաճառքի) օրը \$1 մլն-ի դիմաց տրվի 100 մլն դրամ, ապա \$1-ը կարժենա 100 դրամ, և ընդհակառակը, եթե \$100 մլն-ի դիմաց տրվի 1 մլն դրամ, ապա այս դեպքում 1 դրամը կարժենա 1 դոլար:

Այսպիսով, տվյալ երկրի ազգային արժույթի նկատմամբ օտարերկրյա ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց մեծ պահանջարկի դեպքում բարձր է նաև տվյալ արժույթի փոխարժեքը, իսկ ազգային արժույթի առաջարկի գերակայության դեպքում նրա փոխարժեքը ցածր է: Օրինակ, հայկական դրամի արժույթային փոխարժեքը պահպանելու համար Հայաստանի կենտրոնական բանկը ժամանակ առ ժամանակ արժույթային շուկա է հանում ամերիկյան դոլար՝ մեծացնելով դոլարի առաջարկը: Պետք է նշել, որ սա բավական թանկարժեք, ուստի և քիչ կիրառվող գործարք է:

Անհրաժեշտ է նաև պարզել, թե ինչպես է սահմանվում ազգային արժույթների այս կամ այն հարաբերությունը:

Կարելի է թվարկել տարբեր պատճառներ (այդ թվում՝ քաղաքական), սակայն հիմնական պատճառն այն է, որ տվյալ երկրի արժույթի նկատմամբ պահանջարկն արտահայտում է տվյալ երկրի արտադրանքի նկատմամբ այլ պետությունների պահանջարկը: Եթե օտարերկրյա գործակալները «խուսափում» են տվյալ երկրի արտադրանքից, ապա նույն արագությանը նրանք «փախչում» են նաև այդ երկրի արժույթից: Այսինքն՝ արդիական արտադրությունն ուղղակիորեն կապված է փոխարկելի արժույթ ունենալու ցանկության հետ:

Քաղաքակիրթ երկրներում բոլոր տնտեսվարող սուբյեկտներն իրենց դրամական միջոցները պահում են բանկերի համապատասխան հաշիվներում: Նրանց միջև դրամական հաշվարկներն իրականացվում են բանկի կողմից տնտեսվարող մի սուբյեկտի հաշվարկային հաշվից մյուսի հաշվին գումարը փոխանցելու միջոցով: Դա էլ անկանխիկ հաշվարկներն են, որի այդ ձևն օժտված է որոշակի առավելություններով՝ նպաստում է արտադրանքի շարժման արագացմանը, կրճատում դրամական միջոցների քանակը շրջանառության մեջ, արագացնում դրանց շրջանառությունը, ամրապնդում դրամական համակարգը:

Այսպիսով, զարգացման ներկա փուլում դրամավարկային համակարգի զարգացումը նույնպես դարձել է Հայաստանի տնտեսական անվտանգության կարևոր ուղղություններից մեկը: Դրամավարկային համակարգում նույնպես ի հայտ են եկել տարբեր հիմնահարցեր, որոնք հրատապ լուծում են պահանջում, ինչն, անշուշտ, կնպաստի այդ համակարգի իրավիճակի և ծառայությունների բազմազանության մեծացմանն ու որակական հատկանիշների բարելավմանը:

Հոկտեմբեր, 2017թ.

Աղբյուրներ և գրականություն

1. *Գազիկ Գազյան*, Տնտեսական զարգացման հիմնադրույթները Ազգային անվտանգության համատեքստում, Երևան, 2003:
2. Права человека и интересы национальной безопасности, М., 1999.
3. *Е.Хрусталева, В.Цымбал*, Военная безопасность России: замысли и реалии // мировая экономика и международные отношения, 2001, №1, с. 34/41.
4. ՀՀ պետական բանկի ընթացիկ հաշվետվությունները:
5. ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը. ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայություն, Երևան, 2012:

6. ՀՀ Կենտրոնական բանկ, տեղեկագիր, Երևան, 2011:
7. Л.А. Дробозина, Финансы, денежное обращение, кредит, Москва, 2009.
8. Լ.Հ. Բաղանյան, Ֆինանսներ, դրամաշրջանառություն և վարկ, Երևան, 2007:

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԴԻ ՄԻ ՔԱՆԻ ՏԵՍԱՆԿՑՈՒՆՆԵՐ

Համլետ Զարարյան

Ամփոփագիր

Հեղինակը վերլուծում է տնտեսական անվտանգության հետ առնչվող խնդիրներ և մեր երկրի տնտեսության զարգացման մի քանի հրատապ հարցեր:

Քննարկվում է տնտեսության ստվերային հատվածի կրճատման և տնտեսական շրջանառության դադարացման ու դադարի գերակայությունների հստակ ըմբռնման հարցը՝ մասնավորապես արտաքին տնտեսական հաշվարկների ոլորտում: Շեշտվում են ապօրինի ճանապարհով երկրից դուրս բերվող գումարների անթույլատրելիությունը, տնտեսական անվտանգության նոր օրենքի և օրենսդրական դաշտի հետագա բարեփոխումների անհրաժեշտությունը:

Հողվածագիրն անդրադառնում է հիմնարար այնպիսի հարցի, ինչպիսին է մեր երկրի պետական պարտքի ահագնացումը, հղում է արվում մասնավոր տրանսֆերտների ծավալների վերաբերյալ տվյալներին: Անդրադարձ է կատարվում նաև ՀՀ կառավարության նոր ծրագրին, ընդգծվում է տնտեսական զարգացմանը խոչընդոտող քաղաքական պատճառների ու մենաշնորհների վերացման անհրաժեշտությունը:

Կարևորվում է զբաղվածության խնդրի, գործազրկության աճի միտումների և նոր աշխատատեղերի ստեղծման, դրամավարկային քաղաքականության մի քանի արդիական հարցերի լուծման կարևորությունը:

НЕСКОЛЬКО АСПЕКТОВ ПРОБЛЕМЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Гамлет Закарян

Резюме

Автор анализирует задачи экономической безопасности и обусловленный ею ряд актуальных вопросов развития экономики нашей страны.

Особое внимание уделяется дедолларизации армянского хозяйственного оборота, анализируются причины, делающие доллар предпочтительнее рубля и драма. Подчеркивается необходимость усиления контроля за движением валютных ценностей через границу, а также дальнейших реформ нового закона и законодательного поля в сфере экономической безопасности. Автор на первый план выдвигает обсуждение такого основополагающего вопроса, как увеличение госдолга нашей страны, приводя также данные по объёмам частных трансфертов и их сдвигам. Анализируется и новая программа правительства РА, подчеркивается необходимость ликвидации политических причин и монополий, мешающих экономическому развитию нашей страны. Рассматривается тенденция занятости и создания новых рабочих мест, а также некоторые важные вопросы финансово-кредитной политики.

SEVERAL ASPECTS OF THE ECONOMIC SECURITY PROBLEM

Hamlet Zakaryan

Resume

The author analyzes the problems related to economic security and a number of issues of the economic development of our country.

Reduction of shadow sector of economy, dollarization of economic turnover and clear understanding of dollar domination especially in the clearing of external economic activities are discussed. The dangers of illegally moving the money abroad, the need for a new economic security law and further reforms of the legal framework are emphasized.

The author addresses the fundamental issue of increasing sovereign debt of our country and refers to the data on private transfers. The new program of the Armenian government is discussed, where the need to eliminate the political obstacles for economic development and monopolies is emphasized.

The importance issues of employment, unemployment rates increase and creation of new job, as well as several modern problems of monetary policy are highlighted.